

Olika syften med provtagning och analys

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

Lär dig mer om olika syften med provtagning och analys i offentlig kontroll. Syftet påverkar när i livsmedelskedjan det är lämpligast att ta prov, hur många prover som behöver tas och vid vilken tidpunkt under ett livsmedels hållbarhetstid som proverna bör tas.

Kartläggningar och övervakning

För att på bästa sätt kunna välja och utvärdera effekter av olika riskhanteringsåtgärder behövs god kunskap om nuläge och trender av förekomst av olika faror i livsmedel.

Kartläggningar innebär att data samlas in från ett visst område under en viss tid. Ofta handlar det om provtagning och analys av olika hälsofaror i livsmedel. Det kan också innebära att man samlar in andra data, till exempel uppgifter om hur regler om krav på märkning eller spårbarhet följs. För att få säkrare resultat och en bättre bild av verkligheten är det bra om kartläggningar kan samordnas mellan flera kommuner, på regional eller nationell nivå.

Övervakning innebär granskning av ett eller flera livsmedelsföretag och deras verksamheter. I samband med övervakningen kan provtagning vara ett instrument. De nationella kontrollprogrammen, till exempel för salmonella, ger kunskap om det nationella läget för en viss fara i en viss typ av livsmedel genom provtagning och analys på årsbasis.

I Artikel 2 i Förordning (EU) nr 2017/625 definieras begreppet offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet. Ett ställningstagande finns inte ännu om hur de nationella kontrollprogrammen ska definieras enligt Artikel 2 i denna förordning.

Kartläggningar

Kontrollprogram

Verifiering av företagets egen kontroll

Om kontrollmyndigheten vill försäkra sig om att ett livsmedelsföretags egen kontroll av tillverkningsprocesser eller annan hantering av livsmedel är tillfredställande, kan det ibland vara lämpligt att ta ut prov för att verifiera det. Verifieringen kan innebära att kontrollmyndigheten vill bekräfta frånvaro av ett visst ämne, till exempel bekämpningsmedel, mykotoxiner eller allergener som soja, mjölk och ägg. Det kan också handla om att bekräfta att till exempel fetthalt eller djurslag överensstämmer med märkningen. Prov kan också tas som ett stöd för att bedöma om tillverkningsprocessen har bedrivits under god hygienpraxis.

När och hur många prov som ska tas måste bedömas från fall till fall och beror till stor del på hur kontrollmyndigheten bedömer tillförlitligheten i företagets egna kontrollprogram och hantering av produkterna. Om det finns tveksamheter kring företagets rutiner och egen kontroll kan myndigheten välja att ta egna prover. Men fokus bör ligga på att bedöma företagets egna rutiner och att begära att eventuella brister rättas till. Om resultat från kontrollmetoder som inspektion och revision är tillfredsställande finns det i många fall inget behov att ta ut verifierande prover.

Observera att Kommissionens vägledning om mikrobiologiska faror nedan utgår från förordning (EU) nr 882/2004 som upphört att gälla.

Kommissionens vägledning om mikrobiologisk provtagning i offentlig kontroll

När det gäller offentlig provtagning av kemiska föroreningar är det inom vissa områden reglerat i EU-lagstiftningen både hur proverna ska tas ut och det antal prover som behövs.

Provtagning för kontroll av kemiska och radioaktiva faror

Utbrottsutredningar

De kommunala nämnderna ska genomföra utredningar av livsmedelsburna sjukdomsutbrott, i samarbete med smittskydd och länsstyrelse. Se 4 § LIVSFS 2005:7. Det kan då i många fall bli aktuellt med provtagning och analys av livsmedel. Det kan också vara nödvändigt ta prov på annat än livsmedel, till exempel produktionslokaler och utrustning. I vissa fall kan det även vara befogat att uppmana personer som tillagat misstänkta livsmedel att lämna prov.

Provtagning av livsmedel för utbrottsutredningar

Utredning av kemisk förorening av livsmedel

Det förekommer också utredningar som rör kemiska faror i livsmedel. Då handlar det ofta om otillåtna kemiska ämnen eller överskridanden av satta gränsvärden. Avvikelse från regelverket kan upptäckas på olika sätt, till exempel genom nationella kontrollprogram, olika kontrollmyndigheters offentliga kontroll, importkontroll eller företags egen kontroll.

Provtagning för kontroll av kemiska och radioaktiva faror

Klagomål och misstanke om hälsofarliga livsmedel

Ibland kan klagomål från konsument ligga till grund för provtagning. Det kan röra sig om att en person med en födoämnesallergi misstänker att ett visst livsmedel har varit orsak till en allergisk reaktion och som till exempel innehåller en odeklarerad ingrediens.

Misstankar om vilseledande eller bedrägliga förfaranden (fusk)

Redlighet är inte nödvändigtvis förknippad med en hälsorisk för konsumenten, utan syftar främst till att konsumenten ska kunna göra medvetna val och inte blir lurad. Men felaktig märkning eller annan felaktig eller vilseledande information kan dock medföra en allvarlig risk för överkänsliga och allergiska personer.

Om det uppstår misstanke om vilseledande eller bedrägliga förfaranden (fusk) kan provtagning vara en relevant kontrollmetod. I vissa fall är det den enda metoden för att till exempel avslöja fusk.

Kontroll av livsmedel från andra länder

Livsmedel från andra länder kan delas upp i två kategorier:

- Import (länder utanför EU)
- Införsel (länder inom EU)

Livsmedelsverkets personal vid gränskontrollen ansvarar för kontrollen av importerade livsmedel. Varor som produceras eller finns på den inre marknaden ska uppfylla den gemensamma livsmedelslagstiftningen. När det gäller livsmedel från länder utanför EU kan dokument som följer med sändningen kontrolleras och granskas i vissa fall. Alla animaliska livsmedel från länder utanför EU kontrolleras. Vegetabiliska livsmedel kontrolleras bara i vissa fall om det finns risk att produkterna innehåller smitta eller skadliga ämnen.

Grundläggande är att kontroll ska ske på anläggningen i ursprungslandet och att kontroll av dokument och identitet sedan sker vid gränsen till EU. Vid gränskontrollen tas även stickprov för analys för att kontrollera att kraven i livsmedelslagstiftningen är uppfyllda. Det sker också särskild riktad provtagning, utifrån så kallade skyddsbeslut på grund av en identifierad risk. När varor från andra EU-länder tas emot kan det också vara aktuellt att ta prover för att verifiera att den provtagning som ska ske i avsändarlandet har skett, exempelvis när det gäller mikrobiologiska kriterier eller salmonellagarantierna.

Gränskontroll

Senast uppdaterad 25 april 2023 Ansvarig grupp SV_DK